

Shahid Bahonar
University of Kerman

Journal of Iranian Studies

Journal of Iranian Studies

ISSN: 1735 - 0700

Comparing Verb-object Order in a Middle Persian Text (*Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān*) and a New Persian Text (*The last journey of Zoroaster*)

Hamed Mowlaei Kuhbanani¹ | Fahimeh Shakiba^{2✉}
| Fatemeh Mohammadi Rafsanjanipur³

1. Corresponding Author, Assistant professor in Linguistics, Linguistics Department, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. Email: h.molaei@vru.ac.ir
2. Assistant professor in Ancient Iranian Languages and Culture, Iranian Studies Department, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. Email: f.shakiba@vru.ac.ir
3. M.A in Linguistics, Vali-e-Asr University of Rafsanjan, Kerman, Iran. Email: mohamadi.ent@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 27 August 2023

Received in revised form 12

December 2023

Accepted 23 May 2024

Published online 24 June 2024

Keywords:

Middle Persian

Typology

Verb-Object Order

Dryer

Kārnāmag ī Ardaxšīr ī

Pābagān

Middle Persian

New Persian

Purpose: Language typology is concerned with the similarities among the languages and presupposes general principles for all languages of the world. Diachronic Constituent Order received special attention in the course of typology recently. So that, this field, historical typology, investigates language types in different historical periods by referring to typological theories and universals. Many topologists claimed there are a correlation between constituent order of sentence and other phrases in every language, though some languages ignore this correlation and determining them for a specific type is impossible. In this case, Persian is such a language.

Method and Research: This research tries to compare the verb-object order of a Middle Persian text and a Modern Persian text based on Dryer's Branching Direction Theory (1992). Dryer's theory is based on correlation of 23 pairs of parameters and the order of verb and object for a sample of 625 languages. All the parameters of this theory consist of two orders that based on dominant tendency to OV or VO type, the languages of the world use one of these orders. The current research attempts to conduct a statistical analysis on the frequency of verb-object order in two texts from Middle Persian (*Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān*) and Modern Persian (*The last journey of Zarathustra*). Also, it presents evidence for Dabirmoghaddam (1392) and other works who have claimed that Persian type is changing. The results of this research indicate that both texts tend to use OV more than VO. Therefore, it's clear that Persian is not a head-initial or head-final language consistently in each period and it's a language with intermediate linguistic properties.

Findings and Conclusions: The findings confirm the result of Dabirmoghaddam 34 theory (1392) that claims Modern Persian and Middle Persian have an intermediate status of verb-medial and verb-final language

Cite this article: Mowlaei Kuhbanani, H., Shakiba, F., & Mohammadi Rafsanjanipur, F. (2024). Comparing Verb-object Order in a Middle Persian Text (*Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān*) and a New Persian Text (*The last journey of Zoroaster*). *Journal of Iranian Studies*, 23(45), 345-365. <http://doi.org/10.22103/JIS.2024.22095.2526>

© The Author(s). Comparing Verb-object Order in a Middle Persian Text (*Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān*) and a New Persian Text (*The last journey of Zoroaster*) Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman.

DOI: <http://doi.org/10.22103/JIS.2024.22095.2526>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Typology deals with the systematic study of the diversity among languages and has the premise that general principles govern the diversity among languages. The typology of word order from the diachronic aspect has recently attracted the attention of many linguists and a sub-field called historical typology has been created. In other word, in historical typology, the linguistic type of each language is examined in the course of historical periods. Many typologists in this field believe that there is a kind of correlation and uniformity between the order of a sentence and the internal order of other phrases in languages, namely called head-initial or head-final.

However, some languages disturb this uniformity and do not fit easily into a language type. Persian is one of these languages, since has both headinitial and head-final phrases. While persian is categorized as a OV language, there are some evidences of VO order in its sentences. In this case, some linguists claimed that persian is in transforming era from an OV language to a VO one.this means that Persian are changing from middle to new period in the course of V and O order.

In the current research, considering Dreyer's branching direction theory (1992), the order of object and verb in the two texts of *Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān* from Middle Persian and *The last journey of Zoroaster* from New Persian has been compared in a manner of diachronic for the sake of answering to this question that whether written corpus of middle and new Persian can prove the claim of persian transforming word order or not. Dryer's theory is based on correlation of 23 pairs of parameters and the order of verb and object for a sample of 625 languages. All the parameters of this theory consist of a binary option that based on dominant tendency to OV or VO type, the languages of the world use one of these orders.

In this research, based on the frequency of each of the two orders of the 23rd component (verb and object order), it is given a statistical analysis of the use of these components, and evidence is provided for further investigation of the 34th hypothesis of Dabir Moghaddam (1392).

Methodology

The present study has a descriptive-analytical approach. The corpus consists of two narrative novels including '*Kārnāmag ī Ardaxšīr ī Pābagān*' as the source of middle Persian data and '*The last journey of Zoroaster*' as the new Persian data.

In the first step, all verb phrases of the middle Persian novel's clauses was extracted. It is worthwhile to mention that verb phrase, here, refers to the second part of the first division of every clause. Based on the general rule of drawing tree diagram for sentences, verb phrase includes the main verb of the sentence, its object(s) and also all adverbial constituents. Then, the type of verb phrase, based on three parameters including transitive, intransitive and diatransitive, is determined. By ignoring intransitive verb phrases, the order of verb and object is considered in remaining verb phrases. At last, the number of VO and OV order in verb phrases is obtained by calculating their distribution in the whole text.

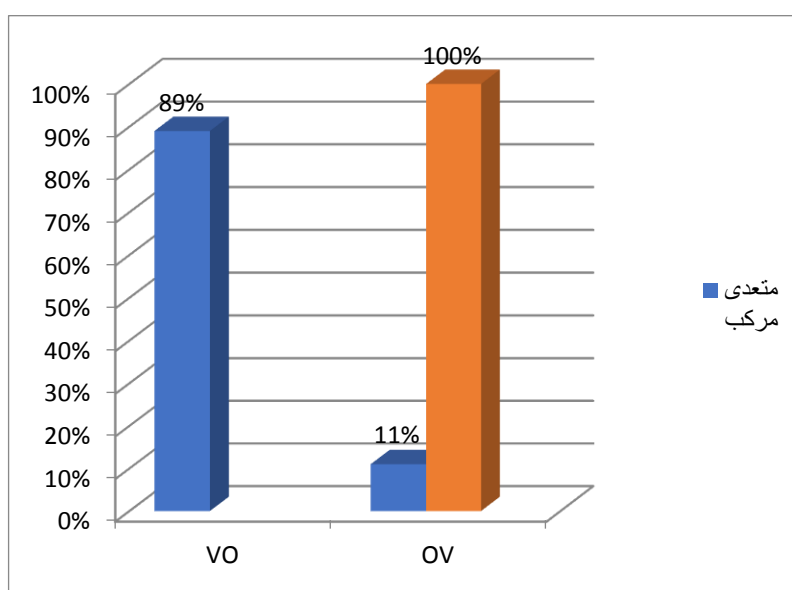
In the second step, the same procedure is done for the new Persian novel's verb phrases and the general number of VO and OV order in verb phrases is obtained by calculating their distribution in the whole text.

In the third step, the number of OV and VO order of verb phrases in two novels is compared and their similarities and differences presented and discussed.

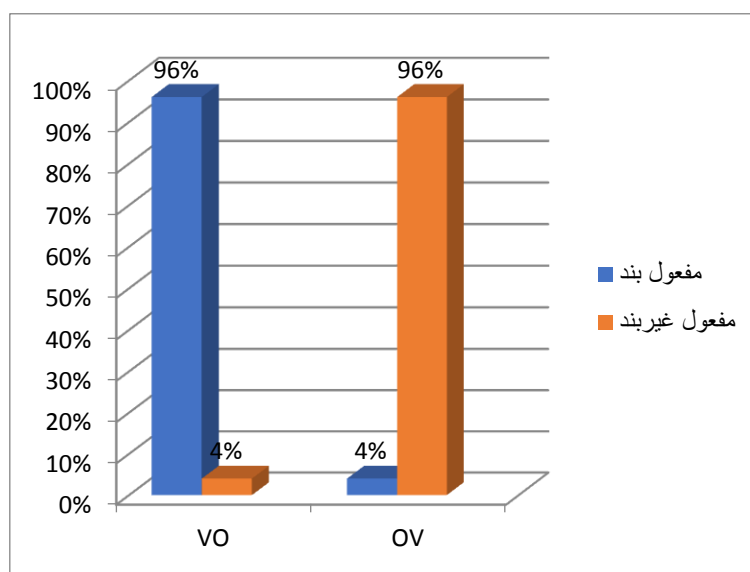
Discussion

Two parameters are considered for identifying VO or OV orders. The first one is the length of the verb phrase constituent. This means that simply how many words are there in the structure of verb phrase? As it was mentioned, the only type of verb phrase in this study is transitive one. In this case, it would be natural that only one argument can be found in this kind of verb phrase. So, what would be the meaning of the length of constituent? Here, the length of constituent refers to the structure of argument; it could be a single word, I mean a noun, a noun phrase and even a nominal clause. So, it is natural that whenever the object of a transitive verb is a nominal clause, it has a predicate or may have one or more argument or adjunct for itself. Therefore, our hypothesis claims that in longer object constituent, the verb prefers to precedes the object in Persian while in shorter object constituent, the verb mostly follows its argument.

The results of this parameter for the first novel shows that in longer constituents, 89% of verb phrase has VO order and only in 11%, OV is dominant. As the following diagram shows, in simple verb phrases OV order is dominant completely.

The results of the first parameter for the second novel is interesting. While for longer constituents, 96% of verb phrase has VO order and 4% has OV order, the distribution is completely vice versa for simple verb phrases.

The second parameter for analyzing the distribution of OV and VO order is about the verb type, based on the action and non-action dichotomy. Our hypothesis here is related to this proposition that action verbs prefer to follow object while non-action verbs mostly precede object in Persian.

The results of this parameter for the first novel shows that 70% of action verb phrases has VO order and 30% has OV order. In the second novel, 77% of action and 65% of non-action verbs have VO order.

Conclusion

The results show that both examined texts have preserved the order of object-verb and verb-object in a nearly manner. In this case, one can conclude that Persian in middle and new periods have a position between head-initial and head-final in the course of verb phrase. .

توالی مفعول و فعل در متن فارسی میانه اردشیر بابکان و مقایسه آن با متن فارسی نوی آخرین سفر زرتشت

حامد مولایی کوهبانی (نویسنده مسئول)^۱، فهیمه شکیبا^۲، فاطمه محمدی رفسنجانی پور^۳

۱. استادیار زبان‌شناسی، گروه زبان‌شناسی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رایانامه: h.molaei@vru.ac.ir

۲. استادیار فرهنگ و زبان‌های باستان، گروه ایران‌شناسی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رایانامه:

f.shakiba@vru.ac.ir

۳. کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، رایانامه: mohamadi.ent@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	زمینه/هدف: رده‌شناسی به مطالعه نظام‌مند تنوع بین زبان‌ها می‌پردازد و این پیش‌انگاره را در خود دارد که اصولی کلی بر تنوع میان زبان‌ها حاکم است. رده‌شناسی ترتیب‌سازها از جنبه در زمانی اخیراً مورد توجه بسیاری از زبان‌شناسان قرار گرفته و زیرشاخه‌ای با عنوان رده‌شناسی تاریخی ایجاد شده که در آن با استناد به نظریه‌ها و جهانی‌های رده‌شناختی، رده زبانی هر زبان در دوره-های تاریخی بررسی می‌شود. بسیاری از رده‌شناسان این حوزه معتقدند نوعی همبستگی و یک‌دستی بین ترتیب‌سازهای یک جمله و ترتیب‌سازهای درونی سایر گروه‌های زبانی وجود دارد. با این حال، برخی زبان‌ها این یک‌دستی را برهم زده و به راحتی در یک رده زبانی قرار نمی‌گیرند. فارسی یکی از این زبان‌ها است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۹/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۰۳ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۴/۰۴	روش/رویکرد: در پژوهش حاضر، با در نظر گرفتن نظریه سوی انشعاب دراپر (۱۹۹۲)، توالی مفعول و فعل در دو متن کارنامه اردشیر بابکان از فارسی میانه و آخرین سفر زرتشت از فارسی نو، به صورت در زمانی، مقایسه و به این پرسش پاسخ داده شده است که چرا زبان فارسی در ترتیب‌سازهای فعل-مفعول رده ثابتی ندارد. نظریه دراپر بر پایه همبستگی میان ۲۳ زوج مؤلفه و ترتیب فعل و مفعول روی ۶۲۵ زبان دنیا انجام شده است. همه مؤلفه‌های این نظریه دو شقی هستند و زبان‌های دنیا بر اساس تمایل غالب به رده فعل-مفعول یا مفعول-فعل یکی از این دو شق را به کار می‌برند. در این پژوهش، بر اساس میزان بسامد کاربرد هر یک از دو شق مؤلفه ۲۳ (ترتیب فعل و مفعول) تحلیلی آماری از کاربرد این مؤلفه‌ها داده شده و شواهدی برای بررسی بیشتر فرضیه ۳۴ دبیرمقدم (۱۳۹۳) ارائه گردیده است.
کلیدواژه‌ها: رده‌شناسی دراپر کارنامه اردشیر بابکان آخرین سفر زرتشت فارسی میانه، فارسی نو	یافته‌ها/نتایج: نتایج نشان می‌دهد هر دو متن بررسی‌شده ترتیب مفعول-فعل و فعل-مفعول را حفظ کرده‌اند و وضعیتی بینابین فعل میانی قوی و فعل پایانی قوی دارند.

استناد: حامد مولایی کوهبانی، فهیمه شکیبا، فاطمه محمدی رفسنجانی پور (۱۴۰۳). توالی مفعول و فعل در متن فارسی میانه اردشیر بابکان و مقایسه آن با متن فارسی نوی آخرین سفر زرتشت. *مجله مطالعات ایرانی*، ۲۳ (۴۵)، ۳۶۵-۳۴۵.

<http://doi.org/10.22103/JIS.2024.22095.2526>

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان.

۱. مقدمه

۱.۱. بیان مسئله

اصطلاح رده‌شناسی را اولین بار گابلنتس^۱ در سال ۱۹۰۱ وضع کرد (کرافت^۲ ۱۹۹۰)؛ اما قبل از آن، حدود یک قرن مطالعاتی در این حوزه انجام گرفته بود. موراوسیک^۳ (۲۰۱۳: ۹) رده‌شناسی را مطالعه ویژگی‌های مشترک زبان‌ها، بدون در نظر گرفتن ریشه تاریخی و شرایط محیطی آن‌ها تعریف می‌کند. یکی از شاخه‌های رده‌شناسی، که پژوهش حاضر نیز بر مبنای آن است، رده‌شناسی تاریخی است که به بررسی تغییرات زبان‌ها به صورت در زمانی می‌پردازد. این شاخه به اصول رده‌شناسی زبان پایبند است و در پی یافتن روابط خویشاوندی بین زبان‌ها نیست (موراوسیک، ۲۰۱۳: ۱۹۶). شواهد رده‌شناسان در زمینه ترتیب سازه‌ای حاکی از این است که رده‌های زیادی در طول تاریخ دست‌خوش تغییر شده است. نمونه‌ای از تغییرات ترتیب سازه‌ای در طول تاریخ را می‌توان در زبان انگلیسی مشاهده کرد. در انگلیسی باستان ترتیب سازه بیشتر جملات آزاد و تمایل به SOV بوده است. اعتقاد بر این است که ترتیب امروزی زبان انگلیسی از ترتیب SVO در دوره انگلیسی میانه گرفته شده است؛ هرچند شواهدی از OV همچنان در این زبان یافت می‌شود. بنابراین، انگلیسی در طول قرن‌ها و با گذشت زمان از رده‌های OV به VO تغییر رده داده است. برخی زبان‌شناسان این حالت را برای زبان فارسی نیز متصورند و معتقدند زبان فارسی نیز امروزه در حال گذر از رده‌های OV به رده‌های VO است (همان: ۲۰۳-۲۰۲). از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به مرعشی (۱۹۷۰)، معین-زاده (۱۳۸۴)، رضایی (۱۳۹۰) و دبیرمقدم (۱۳۹۲) اشاره کرد که معتقدند دلیل عدم یک‌دستی ترتیب سازه‌ای فارسی با ترتیب درون‌گروهی سازه‌ها، با فرضیه احتمال در گذار بودن رده فارسی مرتبط است. در این بین، پژوهش دبیرمقدم (۱۳۹۲) با نگاهی در زمانی به این مقوله، بر پایه بررسی مؤلفه‌های نظریه سوی انشعاب^۴ در ایر (۱۹۹۲) نهاده شده است. به عبارت دیگر، دبیرمقدم (۱۳۹۲: ۱۲۴-۱۲۷) ۲۴ مؤلفه در ایر را برای بررسی رفتار زبان فارسی نو بررسی کرده است. نتایج این بخش از پژوهش او نشان می‌دهد که رفتار فارسی نو در ۱۹ مؤلفه و فارسی میانه در ۲۰ مؤلفه از مؤلفه‌های ۲۴ گانه در ایر (۱۹۹۲) یک‌دستی دارند، چراکه فقط یکی از دو شق هر مؤلفه در این زبان یافت می‌شود. از میان این مؤلفه‌ها، رفتار مؤلفه‌های ۱ و ۲۳ در ایر در هر دو زبان فارسی میانه و نو مشترک است. دبیرمقدم در رابطه با رفتار این مؤلفه‌ها از اصطلاح «گرایش غالب فارسی میانه/نو» برای یکی از این دو شق استفاده کرده است. در پژوهش حاضر سعی شده است تا براساس میزان بسامد، تحلیلی آماری از کاربرد هر یک از دو شق مؤلفه ۲۳ در ایر ناظر بر توالی مفعول و فعل، در متون نوشتاری فارسی میانه و نو داده شود و شواهدی عینی برای بررسی بیشتر فرضیه ۳۴ دبیرمقدم (۱۳۹۲) با عنوان «زبان فارسی در مرحله تغییر رده است» ارائه گردد، چراکه تحلیل دبیرمقدم (۱۳۹۲) عمدتاً بر پایه داده‌های خارج از بافت (رویکرد زبان‌شناسی صورت‌گرا) انجام پذیرفته است. به اعتقاد راسخ‌مهند (۱۳۹۶: ۱۳۶) در حالی که برخی زبان‌شناسان همچون چامسکی^۵ (۱۹۶۵) معتقدند که مطالعه دستور (توانش) باید جدا از مطالعه کاربرد (کنش) باشد، زبان‌شناسان کاربردبنیاد شامل نقش‌گراها و شناختی‌ها عقیده دارند که کاربرد زبان در شکل‌گیری و تغییر زبان نقش دارد و عوامل نقشی شکل‌دهنده دستور هستند. او پژوهش‌های بسیاری همچون هسپلمت^۶ (۲۰۰۷، ۲۰۱۰)، بایی^۷ (۲۰۰۷، ۲۰۱۶)، گلدبرگ^۸ (۲۰۰۳) و هاپر^۹ (۲۰۰۱) را مثال

می‌زند که براساس بررسی بسامد صورت‌های زبانی در پیکره‌های مختلف (همچون آثار ادبی تاریخی)، به نقش بسامد در شکل‌دهی و تغییر دستور کلی یک زبان مبادرت ورزیده‌اند. از این‌رو، اگرچه مشخص است که نتایج بررسی یک اثر را نمی‌توان مبنای تعیین ویژگی‌های یک زبان در یک دوره تاریخی از عمر آن زبان دانست، انجام‌دادن چنین پژوهش‌هایی به عنوان شواهدی عینی برای اثبات یا رد فرضیه‌های زبانی کارآمد و ضروری خواهد بود.

در اینجا، برای جمع‌آوری داده‌های زبان فارسی میانه، پیکره نوشتاری *کارنامه اردشیر بابکان* بررسی شده است. *کارنامه اردشیر بابکان*، احتمالاً مربوط به قرن هفتم میلادی، درباره وقایع زندگی اردشیر بابکان، بنیان‌گذار پادشاهی ساسانی، به قدرت رسیدن و جنگ‌های او است. برای داده‌های زبان فارسی نو رمان *آخرین سفر زرتشت* (فرهاد کشوری، ۱۳۸۶)، درباره زندگی و کارهای زرتشت، مطالعه شده است. این دو اثر رمان‌هایی روایی تاریخی‌اند و از محتوای نسبتاً مشابهی برخوردارند.

۲.۱. پیشینه تحقیق

یکی از معدود آثار مرتبط با پژوهش حاضر را منشی‌زاده و ناصح (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «نگاهی رده‌شناختی به نحو زبان فارسی میانه پهلوی» انجام داده‌اند. نگارندگان با استفاده از تحلیل‌های نحوی، آرایش انواع سازه‌ها را در فارسی میانه بررسی، اما به جایگاه و توالی فعل و مفعول در این زبان اشاره‌ای نکرده‌اند. این در حالی است که پژوهش‌های تحلیلی و آماری بیشتری روی ترتیب توالی فعل و مفعول فارسی نو صورت گرفته است. چنان‌که پیش‌تر اشاره شد، مرعشی (۱۹۷۰)، معین‌زاده (۱۳۸۴)، رضایی (۱۳۹۰) و دبیرمقدم (۱۳۹۲) از احتمال در گذر بودن زبان فارسی از زبان‌های OV به زبان‌های VO سخن گفته‌اند. طبائیان (۱۹۷۴)، کریمی (۱۹۸۹)، درزی (۱۹۹۶) توالی جمله را در فارسی نو SOV می‌دانند، اما معتقدند هرگاه مفعول گروه یا بند متممی باشد، توالی SVO است. کریمی (۲۰۰۵) و تقوایی‌پور (۲۰۰۵) بر این باورند که به رغم OV بودن فارسی، برخی جهانی‌های آن همچون بند موصولی، ساختار مالکیت و ترتیب صفت و موصوف با ویژگی‌های زبان‌های VO مطابقت دارد. به اعتقاد فرومر (۱۹۸۱)، محموداف (۱۳۶۵)، کریمی (۱۹۸۹) و دبیرمقدم (۲۰۰۱) ترتیب توالی سازه‌ای بی‌نشان فارسی نو SOV است. بنابر نظر ثمره (۱۳۶۹) نیز فارسی را می‌توان زبانی با ترتیب سازه‌ای آزاد دانست. همان‌گونه که مشخص است، پژوهش‌های فوق به رغم بررسی رده‌شناختی فارسی براساس پیکره‌های مشخص، همگی روی فارسی نو متمرکز شده‌اند و تاکنون پژوهشی در این باره روی فارسی میانه صورت نگرفته است.

۳.۱. مبانی نظری

براساس مؤلفه ۲۳ درایر، زبان‌های دنیا امکان بروز دو شقی VO یا OV در مورد ترتیب فعل و مفعول در ساختار جملات بی‌نشان خود را دارند. در اینجا، ترتیب فعل و مفعول، با در نظر گرفتن جملات متعدی بررسی شده است. برای این منظور چند معیار مبنای مقایسه قرار داده شده است. ویژگی‌های ساختاری دو سازه مفعول و فعل بیش از ویژگی‌های ساختاری سایر سازه‌های جمله روی ترتیب این دو مقوله در سطح جمله اثرگذار است؛ از این‌رو، اینجا برای دسته‌بندی داده‌ها، دو معیار که ارتباط مستقیمی با ویژگی‌های ساختاری این دو سازه دارند، انتخاب شده است.

نخستین معیار مربوط به ساخت سازه‌ای مفعول است. مفعول سازه‌ای است که می‌تواند در دو سطح ساختاری گروه یا بند در جمله حاضر شود؛ تمایز میان این دو نوع سازه باعث می‌شود تا جملات به دو دسته ساده و مرکب تقسیم شود. به عبارت دیگر، اگر مفعول گروه اسمی باشد، جمله است، اما اگر مفعول بند باشد، جمله قطعاً مرکب است. دومین معیاری که بدان توجه شده، مربوط به مقوله فعل است؛ نوع فعل به لحاظ معنایی می‌تواند بر ترتیب جمله تأثیر گذارد (هاو کینر ۲۰۰۴: ۷۴). به نظر هاو کینز، به لحاظ روان‌شناختی، خواننده ترجیح می‌دهد پس از شنیدن کنش-گر، پیش از هر چیز دیگری، (از جمله کنش‌پذیری که عمل روی آن رخ داده است، مفعول)، کنش اصلی جمله را دریافت کند، چراکه در این صورت، در کمترین زمان ممکن محتوای اصلی گزاره را درک کرده و پس از آن می‌تواند اطلاعات حاشیه‌ای از جمله کنش‌پذیر (مفعول)، موقعیت زمانی، موقعیت مکانی و ... را درک و پردازش کند. از این رو، در پژوهش حاضر میان افعال کنشی و غیر کنشی تمایز قائل شدیم تا براساس آن و با این پیش‌فرض که در جملات دارای افعال کنشی احتمال وقوع ترتیب VO بیش از ترتیب OV است، میزان بسامد ترتیب VO و OV را بسنجیم. برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش حاضر، نخست پیکره‌ها بررسی شده تا شواهد موجود از مؤلفه دوسویه ۲۳ درایر استخراج شود. سپس، میزان بسامد وقوع هر کدام از دو شق جداگانه محاسبه و تعیین شده و در نهایت، نتایج تحلیل‌های آماری در مورد این مؤلفه در زبان‌های فارسی میانه و فارسی نو به صورت تطبیقی تبیین شده است.

۴.۱. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر پیکره‌بنیاد است و داده‌های آن از پیکره نوشتاری زبان‌های فارسی میانه و فارسی نو استخراج شده است. پیکره پژوهش حاضر شامل دو اثر کارنامه اردشیر بابکان و آخرین سفر زرتشت می‌شود. براین اساس، داده‌های هر کدام از این دو اثر استخراج و سپس تحلیل‌ها و بررسی مقابله‌ای آن‌ها ارائه شده است. راسخ‌مهند (۱۳۹۶: ۱۳۳-۱۳۴) معتقد است درحالی‌که برخی زبان‌شناسان همچون چامسکی (۱۹۶۵) بر این باورند که مطالعه دستور (توانش) باید جدا از مطالعه کاربرد (توانش) باشد، زبان‌شناسان کاربردبنیاد شامل نقش‌گراها و شناختی‌ها عقیده دارند که کاربرد زبان در شکل‌گیری و تغییر زبان نقش دارد و عوامل نقشی شکل‌دهنده دستور هستند. او پژوهش‌های بسیاری از زبان‌شناسان همچون هسپلم (۲۰۰۷، ۲۰۱۰)، بایی (۲۰۰۷، ۲۰۱۶)، گلدبرگ (۲۰۰۳) و هاپر (۲۰۰۱) را مثال می‌زند که بر مبنای بررسی بسامد صورت‌های زبانی براساس پیکره‌های زبانی به نقش بسامد در شکل‌دهی و تغییر دستور مبادرت ورزیده‌اند. راسخ‌مهند همچنین بیان می‌کند که امروزه مطالعات رده‌شناختی یا به صورت دستوربنیاد و یا به صورت پیکره‌بنیاد انجام می‌پذیرند. به نظر وی، در پژوهش‌های پیکره‌بنیاد، هر پژوهشی با هر حجم از پیکره زبانی، مادامی که از جانب پژوهشی مبتنی بر پیکره‌ای بزرگ‌تر نقض نشده باشد، قابل اعتنا خواهد بود.

۵.۱. یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در دو بخش اثر کارنامه اردشیر بابکان و آخرین سفر زرتشت نشان داد که در متن اردشیر بابکان مجموعاً ۴۴۱ جمله بررسی شد که از این میان ۲۸۷ جمله فعل متعدی و ۱۵۴ جمله فعل لازم دارند. در متن آخرین سفر زرتشت نیز از مجموع ۲۹۳۶ جمله با فعل نمایان در این رمان، ۱۹۱۵ جمله متعدی و ۱۰۲۱ جمله لازم‌اند.

۲. بحث و بررسی

در این بخش به بررسی توالی مفعول و فعل در پیکره اصلی پژوهش می‌پردازیم. به این منظور، ابتدا متن فارسی میانه و پس از آن متن فارسی نو مورد بررسی قرار خواهند گرفت. در نهایت به بیان شباهت‌ها و تفاوت‌های این دو متن اشاره خواهد شد.

۲.۱. متن فارسی میانه کارنامه اردشیر بابکان

در این متن، مجموعاً ۴۴۱ جمله بررسی شد که از این میان ۲۸۷ جمله فعل متعدی و ۱۵۴ جمله فعل لازم دارند. برای بررسی ترتیب فعل و مفعول در ۲۸۷ جمله متعدی، سازه مفعول در دو سطح گروه و بند (ساده و مرکب) و مقوله فعل به لحاظ کنشی و غیر کنشی بررسی شده است.

۲-۱-۱. تأثیر ساخت سازه‌ای مفعول

از میان ۱۶۶ جمله ساده در متن مورد بررسی، در ۸۵ جمله، گروه اسمی مفعول دارای هسته و در ۸۱ جمله دیگر، گروه اسمی مفعول دارای هسته و وابسته است. همه این جمله‌ها ترتیب OV دارند.

- مفعول با هسته

nāmag ō Pābag kard.u-š

او نامه به بابک کرد (کارنامه ۱: ۲۵).

- مفعول با هسته و وابسته

pas duxt ī xwēš pad zanīh dād.u-š

پس دخت خویش به زنی داد (کارنامه ۱: ۲۰).

dō zan nišastag dīd.

دو زن نشسته دید (کارنامه ۲: ۱۷).

از میان ۱۲۱ جمله متعدی مرکب با بند مفعولی، ۱۳ جمله دارای ترتیب OV و ۱۰۸ جمله دارای ترتیب سازه‌ای VO هستند.

- جمله مرکب با ترتیب VO

framūd, kū tā dast ī jāmag, paymōzan ī xwadāywār awiš āwurdPābag .hēnd

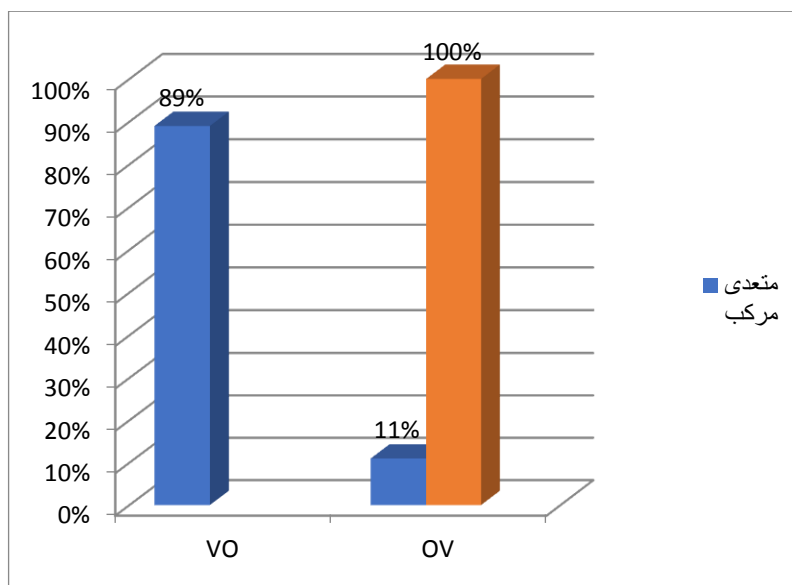
بابک فرمود که تا دستی جامه و پوشاک خدای وار برایش آوردند (کارنامه ۱: ۱۸).

جمله مرکب با ترتیب OV

pas har se šab xwamn čiyōn dīd ēstād pēš awēšān guft.

پس هر سه شب خواب را چونان دیده بود، پیش ایشان گفت (کارنامه ۱: ۱۲).

همان‌گونه که یافته‌های نمودار زیر نشان می‌دهد، در جملات متعدی مرکب، گرچه هر دو ترتیب VO و OV دیده می‌شود، ۸۹ درصد جملات متعدی مرکب ترتیب VO و فقط ۱۱ درصد ترتیب OV دارند.

نمودار ۱- ترتیب سازه‌های جملات ساده و مرکب در کارنامه اردشیر بابکان

۱.۲.۲. تأثیر نوع فعل

دومین معیار برای تعیین ترتیب مفعول و فعل، بررسی نوع فعل از لحاظ دسته‌بندی دوگانه افعال کنشی و غیر کنشی است. از ۲۸۷ جمله متعدی، ۲۱۹ جمله با فعل کنشی و ۶۸ جمله با فعل غیر کنشی، در قالب ۴۱ فعل کنشی منحصره‌فرد و ۱۶ فعل غیر کنشی منحصره‌فرد، ظاهر شدند.

<p><u>kū: pad āzādīh dāram ud harw cē tō framāyēh kunamguft</u></p> <p>گفت که آزاد دارم و هر چه تو فرمایی کنم (کارنامه ۲: ۱۱) (VO)</p> <p><u>rāz ī xwēš čiyōn būd pēš Pābag guft. Sāsān</u></p> <p>ساسان راز خویش چونان بود، پیش پاپک گفت (کارنامه ۱: ۱۶) (OV)</p>	<p>(۱) گفتن:</p>
<p><u>u-š pad passox ō ardaxšīr kard nibišt kū tō nē-dānāgīhā kard...</u></p> <p>در پاسخی که به اردشیر داد نوشت که تو نادانی کردی... (کارنامه ۱: ۴۲) (VO)</p> <p><u>ō xwahr ī xwēš čiyōn zan ī Ardaxšēr būd nāmagu-šān nibišt.</u></p> <p>ایشان به خواهر خویش چون زن اردشیر بود، نامه نوشتند (کارنامه ۹: ۴) (OV)</p>	<p>(۲) نوشتن:</p>

جدول ۱- برخی فعل‌های متعدی کنشی کارنامه اردشیر بابکان

<p>ēdōn ašnūd <u>kū ašmā rāy pus-amā</u> <u>ēw ast ī abāyišnīg, pad frahang ud aswārīh abēr frahixtag.</u></p> <p>ما ایدون شنیدیم که شما را پسری هست بایسته، به فرهنگ و سواری بسیار فرهیخته (کارنامه ۱: ۲۵). (VO)</p> <p>ka-š <u>āgāhīh az ganj</u> ašnūd dil hangrūdāg kard.ud</p> <p>چونش آگاهی از گنج شنود، دل پریشان کرد (کارنامه ۳: ۴) (OV)</p>	<p>(۱) شنیدن:</p>
<p>pur *<u>zan ud ān frazand</u> ī-š andar aškamb dāšt ayād būd...šāh</p> <p>شاپور زن و فرزندی را که در شکم داشت، به یاد آورد (کارنامه ۱۰: ۵) (VO)</p> <p>kirm xwadāy haftōbād <u>7 pus dāšt</u>.ud</p> <p>کرم خدای هفتان بوخت ۷ پسر داشت (کارنامه ۶: ۱۴) (OV)</p>	<p>(۲) داشت تن:</p>
<p>Pābag šab-ē pad xwamn dīd <u>čiyōn ka xwaršēd az sar ī</u> <u>bē tāft ud hamāg gēhān rōšnīh gīrēd.Sāsān</u></p> <p>پاپک شبی به خواب دید چونان که خورشید از سر ساسان بتافت و همه جهان را روشنی گرفت (کارنامه ۱: ۹) (VO)</p> <p>hamčiyōn <u>mērag dīd</u>.kēd</p> <p>کید همین که مرد را دید (کارنامه ۱۱: ۶) (OV)</p>	<p>(۳) دیدن:</p>

جدول ۲- برخی فعل‌های متعدی غیر کنشی در کارنامه اردشیر بابکان

درکل، طبق بررسی‌های انجام‌شده ۷۰٪ جملات متعدی با فعل کنشی در اردشیر بابکان دارای ترتیب OV و ۳۰٪ دارای ترتیب VO هستند. همچنین، ۹۳٪ جملات متعدی با فعل غیر کنشی در فارسی میانه دارای ترتیب OV و ۷٪ دارای ترتیب VO هستند. از میان فعل‌های کنشی، فعل‌های «گفتن و نوشتن» دارای هر دو ترتیب VO و OV است. طبق آمار، ۶۴ جمله با فعل «گفتن» دارای ترتیب VO و ۵ جمله دارای ترتیب OV است. همچنین، ۳ جمله با فعل «نوشتن» ترتیب VO دارند و تنها ۱ جمله دارای ترتیب OV است.

از میان فعل‌های غیر کنشی نیز، فعل‌های «شنیدن، داشتن، دیدن» با هر دو ترتیب VO و OV ظاهر شدند. براساس آمار، ۱ جمله با فعل «شنیدن»، ۱ جمله با فعل «داشتن» و ۳ جمله با فعل «دیدن» دارای ترتیب VO هستند. همچنین، ۴ جمله با فعل «شنیدن»، ۴ جمله با فعل «داشتن» و ۹ جمله با فعل «دیدن» ترتیب OV دارند.

۲.۲. متن فارسی نوی آخرین سفر زرتشت

از مجموع ۲۹۳۶ جمله با فعل نمایان در این رمان، ۱۹۱۵ جمله متعدی و ۱۰۲۱ جمله لازم‌اند. به منظور بررسی مؤلفه ۲۳ درایر (۱۹۹۲) روی زبان فارسی نو، تمام جملات دارای مفعول در آخرین سفر زرتشت، براساس دو معیاری که در بخش تحلیل داده‌های فارسی میانه ذکر شدند، بررسی شده‌اند.

۲.۲.۱. تأثیر ساخت سازه‌ای مفعول

در متن فارسی نوی آخرین سفر زرتشت از مجموع جملات متعدی، ۱۰۸۷ جمله ساده و ۸۲۸ جمله مرکب‌اند. از مجموع ۱۰۸۷ جمله ساده، ۴۵۲ جمله با گروه اسمی مفعول تنها دارای هسته و ۶۳۵ جمله دیگر با گروه اسمی مفعول دارای هسته و وابسته مشاهده شد. از مجموع ۴۵۲ جمله با گروه اسمی مفعول تنها دارای هسته، ۴۳۶ جمله، ترتیب OV و ۱۶ مورد ترتیب VO دارند. در اینجا ۶۳۵ جمله با گروه اسمی مفعول، دارای هسته و وابسته، بررسی شد که ۶۱۲ جمله ترتیب سازه‌ای OV و ۲۳ جمله ترتیب سازه‌ای VO دارند.

- جملات ساده مفعول هسته

انبان را بر شانه گذاشت (فصل ۱۱: ۵۱)؛ ما دیگر باید گیتی را به زرتشت بسپاریم (فصل ۵: ۲۸)؛ پای پله‌ها زرتشت را در آغوش گرفت (فصل ۲۹: ۱۳۵).

- جملات ساده مفعول با هسته و وابسته

رازهای گشوده را همگان دانند (فصل ۷: ۳۹)؛ پارچه‌های رنگارنگ لرزان در باد را دید (فصل ۱۹: ۸۹)؛ برای دیوان می‌خوانیم این ورد را (فصل ۶: ۳۲).

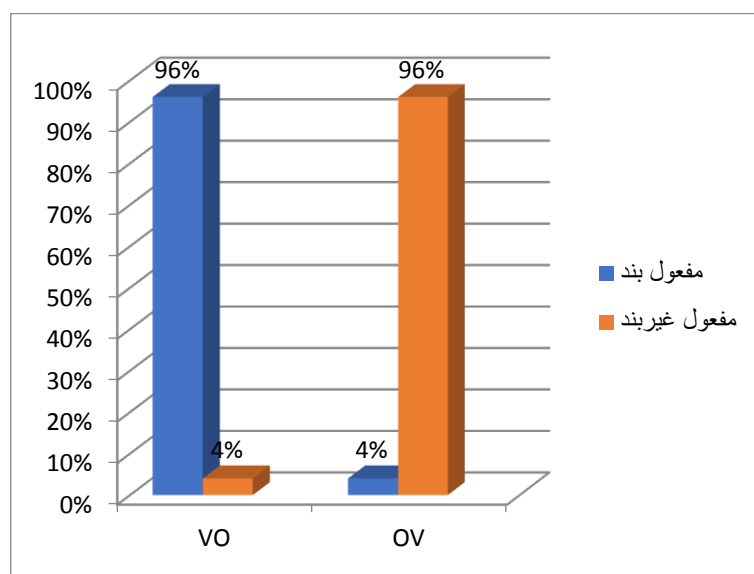
- جملات مرکب با ترتیب OV

مهربانی که او به ما داد، به کینه بدل نکنیم (فصل ۱۷: صفحه ۷۸)؛ آنچه می‌خواستی آن‌جا یافتی؟ (فصل ۳۳: ۱۵۳)؛ آناهید نازنین آنچه می‌گویم، انجام بده (فصل ۲۸: صفحه ۱۳۱).

- جملات مرکب با ترتیب VO

اما من در شیز نشنیدم که زنان فرزانه به مردان بیاموزند. (فصل ۸: ۴۲)؛ نمی‌دانم چه مدت برابر آن ایستادم (فصل ۸: ۴۲)؛ تو به من آموختی که تاب قطره‌ها را داشته باشم (فصل ۳۰: ۱۴۱).

بنابراین، در جملات ساده، اگر مفعول فقط دارای هسته باشد، ۳٫۵٪ و اگر دارای هسته و وابسته باشد، ۴٪ جملات ترتیب سازه‌ای VO دارند؛ در مقابل، ۹۶٫۵٪ جملات با مفعول دارای هسته و ۹۶٪ جملات با مفعول دارای هسته و وابسته، ترتیب OV دارند. این در حالی است که ۴٪ جملات مرکب با بند مفعولی دارای ترتیب OV و ۹۶٪ دارای ترتیب سازه‌ای VO است. بنابراین، کاربرد مفعول در سطح بند یا غیر بند (مفعول دارای هسته، و مفعول دارای هسته و وابسته) تأثیر مستقیمی در ترتیب سازه فعل و مفعول دارد.

نمودار ۲- ترتیب‌سازهای جملات با بندی و غیر بندی در آخرین سفر زرتشت

۲.۲.۲. تأثیر نوع فعل

در اینجا، جملات از حیث نوع فعل بند اصلی به دو دسته فعل‌های کنشی و غیر کنشی تقسیم شده‌اند. بر این اساس، بررسی تمامی جملات حاوی فعل متعدی یا دومفعولی در اثر حاضر نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۱۵ جمله با فعل متعدی، ۱۲۸۳ جمله با فعل کنشی و ۶۳۲ جمله با فعل غیر کنشی ظاهر شدند. که از این میان، ۷۲ فعل کنشی و ۳۱ فعل غیر کنشی منحصر به فرد است. در فعل‌های کنشی «خواندن»، «تبرک کردن» و «گفتن» علاوه بر ترتیب OV، ترتیب VO نیز مشاهده می‌شود. فعل «گفتن» با ۹۸۲ بند مفعولی، بیشترین تعداد بند مفعولی را پس از فعل دارد. فعل‌هایی مانند «انجام دادن» و «گذاشتن» نشان می‌دهد گرچه مفعول بند است، پیش از فعل واقع شده است.

فعل‌های متعدی کنشی	
زرتشت دستش را پس کشید. (OV) (فصل ۱: ۵)	(۱) پس کشیدن:
آیین نیاکانت را رها می‌کنی؟ (OV) (فصل ۲: ۱۴)	(۲) رها کردن:
مردان را کشتند. (OV) (فصل ۲۹: ۱۳۶)	(۳) کشتن:
اهورامزدا و اهریمن را آفرید. (OV) (فصل ۶: ۳۳)	(۴) آفریدن:
زرتشت با پشت دست اشک‌هایش را پاک کرد. (OV) (فصل ۱: ۶)	(۵) پاک کردن:
مدیوماه در را گشود. (OV) (فصل ۲۶: ۱۱۷)	(۶) گشودن
زرتشت نخود را در مشت فشرد. (OV) (فصل ۱۱: ۵۸)	(۷) فشردن:

پارچه سپیدرنگ را برداشت. (OV) (فصل ۲: ۱۹)	۸) برداشتن:
انگشتان را درهم گره کرد. (OV) (فصل ۲: ۱۰)	۹) گره کردن:
خرفسترکش خون آلود را زمین انداخت. (OV) (فصل ۲۶: ۱۱۹)	۱۰) انداختن:
پیشانی زرتشت را بوسید. (OV) (فصل ۳: ۲۲)	۱۱) بوسیدن:
رامیس، تو و این معبد را هرگز ترک نمی‌کنم. (OV) (فصل ۱۴: ۶۹)	۱۲) ترک کردن:
زرتشت خود را به موبد رساند. (OV) (فصل ۱۷: ۸۱)	۱۳) رساندن:
زرتشت دریچه را بست. (OV) (فصل ۸: ۴۱)	۱۴) بستن:
زرتشت پاره نان را گرفت. (OV) (فصل ۲۰: ۹۵)	۱۵) گرفتن:
کرپن‌ها کتابش را سوزاندند. (OV) (فصل ۲: ۱۹)	۱۶) سوزاندن:
مردان و زنان را کنار زد. (OV) (فصل ۱: ۵)	۱۷) کنار زدن:
دستی او را تکان داد. (OV) (فصل ۶: ۳۱)	۱۸) تکان دادن:
چه کسانی تو را به این مکان فرستاد؟ (OV) (فصل ۲۰: ۹۳)	۱۹) فرستادن:
دعای غرویش را برای زروان می‌خواند. (OV) (فصل ۲۸: ۱۳۴)	۲۰) خواندن:
برای دیوان می‌خوانیم این ورد را. (VO) (فصل ۶: ۳۲)	
در را هل داد. (OV) (فصل ۱۱: ۵۱)	۲۱) هل دادن:
آب جام را تا آخر نوشید. (OV) (فصل ۱۳: ۶۳)	۲۲) نوشیدن:
باید خودت را از کرپن‌ها پنهان کنی. (OV) (فصل ۴: ۲۵)	۲۳) پنهان کردن:
آن‌ها را از دکانی برای تو خریدم. (OV) (فصل ۱۱: ۵۲)	۲۴) خریدن:
تبرک کن قرص‌های نانمان را تا آن‌ها را به چهارده بخش کنیم. (VO) (فصل ۲۰: ۹۵)	۲۵) تبرک کردن:
آناهید نازنین، آنچه می‌گوییم، انجام بده. (OV) (فصل ۲۸: ۱۳۱)	۲۶) انجام دادن:
آنچه داری، بیرون بگذار. (OV) (فصل ۱۱: ۵۱)	۲۷) گذاشتن:
زرتشت گفت: « من آب می‌آورم. » (VO) (فصل ۳۰: ۱۴۱)	۲۸) گفتن:

جدول ۳- برخی فعل‌های متعدی کنشی آخرین سفر زرتشت

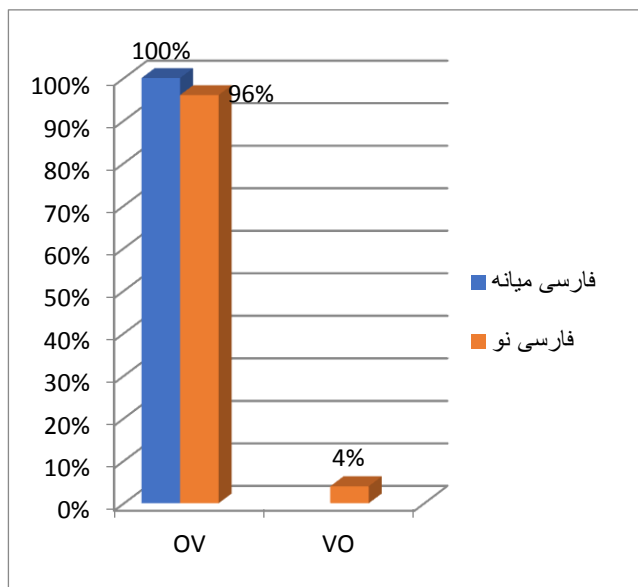
فعل‌های متعدی غیر کنشی	
زرتشت فریادش را شنید. (OV) (فصل ۱: ۷)	۱) شنیدن:
اما من در شیز نشنیده‌ام که زنان فرزانه به مردان بیاموزند. (VO) (فصل ۸: ۴۲)	
خدمت ما را نپذیرفتند. (OV) (فصل ۱۸: ۸۵)	۲) پذیرفتن:
هشیار است چون آنچه ما می‌گوییم، به آسانی نمی‌پذیرد. (OV) (فصل ۳۱: ۱۴۶)	
موبد مهربان را فراموش نمی‌کنم. (OV) (فصل ۲۱: ۹۹)	۳) فراموش کردن:
این را زروان می‌داند. (OV) (فصل ۶: ۳۳)	۴) دانستن:
ایزدان می‌دانند کجاست. (VO) (فصل ۳۴: ۱۶۲)	
او هرچه نالید و سخن گفت، کسی زبانش را نفهمید. (OV) (فصل ۱: ۶)	۵) فهمیدن:
دوست دارم مرد نیکی باشم. (VO) (فصل ۳۰: ۱۴۰)	۶) دوست داشتن:
جهان اهریمنی را دوست ندارم مرد بزرگ. (OV) (فصل ۲۹: ۱۳۷)	
زرتشت بوی میخک را حس کرد. (OV) (فصل ۳: ۲۱)	۷) حس کردن:
می‌خواست در سایه چنار بنشیند. (VO) (فصل ۷: ۳۸)	۸) خواستن:
جام تو را که امشب لبریز است، نیایش کنیم. (OV) (فصل ۲۰: ۹۴)	۹) نیایش کردن:
تو ماه را نیایش می‌کنی. (OV) (فصل ۲۰: ۹۲)	
مهربانی تو را ستایش کنیم. (OV) (فصل ۲۰: ۹۴)	۱۰) ستایش کردن:
ستایش می‌کنیم میثرا را که در آسمان است. (VO) (فصل ۳۴: ۱۵۸)	

جدول ۴- برخی فعل‌های متعدی غیر کنشی آخرین سفر زرتشت

حدود ۷۷٪ فعل‌های کنشی و ۶۵٪ افعال غیر کنشی بررسی شده در این متن دارای ترتیب VO است؛ در فعل‌هایی مانند «شنیدن، دانستن، دوست داشتن و خواستن» هنگامی که مفعول به صورت بند است، ترتیب VO است.

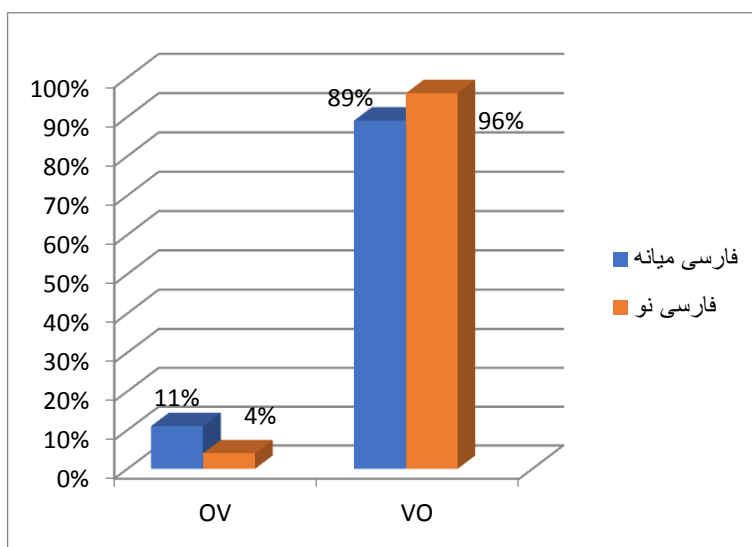
۳,۲ مقایسه نتایج در دو اثر بررسی شده

چنان‌که دیدیم، جملات متعدی ساده در کارنامه اردشیر بابکان فقط ترتیب OV دارند، اما در آخرین سفر زردشت ۴٪ از کل این جملات ترتیب VO دارند. اگر ساخت سازه‌ای مفعول ساده باشد، تمایل غالب در هر دو اثر OV است.

نمودار ۳- ترتیب‌سازه‌ای جملات ساده در دو اثر فارسی میانه و فارسی نو

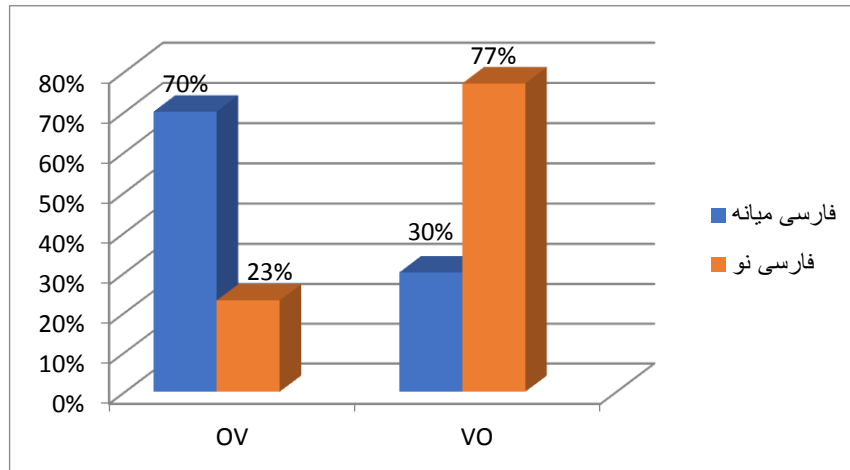
نتایج بررسی جملات متعدی مرکب در کارنامه اردشیر بابکان نشان می‌دهد که هر دو ترتیب VO و OV در این اثر دیده می‌شود؛ از این میان، ۸۹٪ ترتیب VO و ۱۱٪ ترتیب OV دارند. در آخرین سفر زردشت نیز، ۹۶٪ جملات ترتیب VO و ۴٪ جملات دارای ترتیب OV هستند. بنابراین، ترتیب غالب در جملات متعدی مرکب هر دو اثر VO است.

نمودار ۴- ترتیب‌سازه‌ای جملات مرکب در دو اثر فارسی میانه و فارسی نو

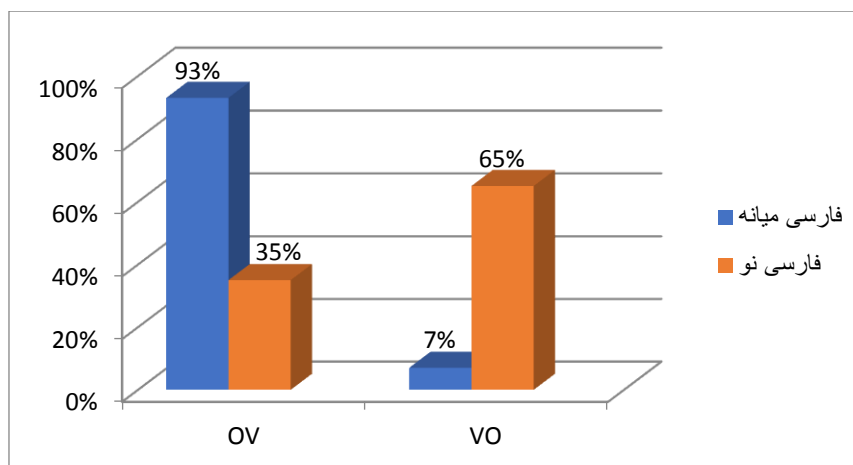

طبق تحلیل‌های آماری تأثیر نوع فعل بند اصلی بر ترتیب فعل و مفعول، این نتیجه حاصل شد که در اردشیر بابکان، ترتیب غالب در جملات متعدی با هر دو نوع فعل کنشی و غیر کنشی OV است.

نمودار ۵- مقایسه ترتیب سازه‌ای جملات متعدی با فعل کنشی در دو اثر بررسی شده

این نتایج در مقایسه با فارسی نو متفاوت است. از این جهت که در جملات متعدی فارسی نو، چه فعل کنشی و چه غیر کنشی باشد، ترتیب VO غالب است. جملات متعدی با فعل کنشی در اردشیر بابکان ۷۰٪ دارای ترتیب OV و ۳۰٪ دارای ترتیب VO هستند، در حالی که ۲۳ درصد جملات متعدی با فعل کنشی در فارسی نو دارای ترتیب OV و ۷۷ درصد دارای ترتیب VO هستند. این نتیجه به طور قابل توجهی نشان می‌دهد که در جملات متعدی با فعل کنشی در فارسی میانه تمایل به استفاده از ترتیب OV بیشتر بوده، اما در فارسی نو تمایل به کاربرد VO بیشتر است.

نمودار ۶- مقایسه ترتیب سازه‌ای جملات با فعل غیر کنشی در دو اثر بررسی شده

۳. نتیجه‌گیری

به منظور بررسی دو شق مؤلفه ۲۳ در اثر گزیده از فارسی میانه و نو دو معیار انتخاب شد. با بررسی مؤلفه ۲۳ در کارنامه اردشیر بابکان این نتیجه حاصل شد که از مجموع جملات با فعل نمایان در این اثر، بسامد جملات متعدی از بسامد جملات لازم بیشتر است.

جملات متعدی به دو نوع ساده (گروه اسمی مفعول دارای هسته، و مفعول دارای هسته و وابسته) و مرکب (بند مفعولی) تقسیم شدند و سپس براساس دو معیار بررسی و تحلیل شدند. طبق داده‌های پژوهش نتیجه گرفته می‌شود که در همه جملات متعدی ساده، ترتیب به صورت OV است و در جملات متعدی مرکب، ترتیب غالباً VO است. همچنین با مقایسه بسامد جملات متعدی با فعل کنشی و غیر کنشی، نشان داده شد که بسامد جملات متعدی با فعل کنشی بالاتر از بسامد جملات متعدی با فعل غیر کنشی است، اما نتایج به طور کلی نشان می‌دهند که در جملات متعدی کارنامه اردشیر بابکان، چه فعل کنشی و چه غیر کنشی باشد، ترتیب OV غالب است. متن بررسی شده فارسی نو نشان می‌دهد از مجموع جملات با فعل نمایان، بسامد جملات متعدی از بسامد جملات لازم بیشتر است. در جملات متعدی ساده، اغلب ترتیب به صورت OV و در جملات متعدی مرکب ترتیب VO است. بسامد جملات متعدی با فعل کنشی تقریباً دو برابر جملات متعدی با فعل غیر کنشی است و هر دو ترتیب VO و OV در جملات دارای فعل کنشی یا غیر کنشی دیده شده است، اما ترتیب VO بیشتر است. به عبارت دیگر، می‌توان نتیجه گرفت براساس معیار تأثیر ساخت سازه‌ای بر ترتیب فعل و مفعول در دو اثر فارسی نو و فارسی میانه، هر دو اثر دارای ترتیب غالب سازه‌ای OV در جملات متعدی ساده و ترتیب غالب سازه‌ای VO در جملات مرکب خود هستند. از این رو، تفاوت معناداری در ترتیب سازه‌ای داده‌های دو اثر دیده نمی‌شود. می‌توان گفت وضعیت بینابین فعل میانی قوی و فعل پایانی قوی در هر دو اثر مشهود است. بنابراین، این که فارسی امروز رده ثابتی ندارد، تا حدی برگرفته از وضعیت بینابین فارسی میانه است. نتایج معیار دوم یعنی نوع فعل از لحاظ کنشی یا غیر کنشی بودن نیز نشان می‌دهد که در اثر فارسی میانه ترتیب سازه‌ای غالب با افعال کنشی (۷۰٪) و افعال غیر کنشی (۹۳٪) ترتیب OV است، در حالی که در اثر فارسی نو ترتیب غالب با افعال کنشی (۷۷٪) و غیر کنشی (۶۵٪) VO است.

یادداشت‌ها

1. Gabelentz
2. Croft
3. Moravcsik
4. Branching Direction Theory
5. Chomsky
6. Haspelmath
7. Bybee
8. Goldberg
9. Hopper

منابع

الف. منابع فارسی

ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۸۵). تاریخ زبان فارسی. تهران: انتشارات سمت.

انوری، حسن و احمدی گیوی، حسن. (۱۳۹۰). دستور زبان فارسی ۱. ویرایش چهارم. تهران: فاطمی.
 ثمره، یادالله. (۱۳۶۹). «تحلیلی بر رده‌شناسی زبان: ویژگی‌های رده‌شناختی زبان فارسی». مجله زبان‌شناسی. شماره ۷(۱). ۶۱-۸۰.

خیام‌پور، علی. (۱۳۷۲). دستور زبان فارسی. انتشارات تهران.
 دبیرمقدم، محمد. (۱۳۹۳). رده‌شناسی زبان‌های ایرانی. جلد اول. تهران: سمت.
 راسخ‌مهند، محمد. (۱۳۹۱). «گروه حرف اضافه‌ای پس از فعل: دلایل نقشی و رده‌شناختی». مجموعه مقالات هشتمین همایش زبان‌شناسی، به کوشش محمد دبیرمقدم، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۲۸۰-۲۹۳.
 راسخ‌مهند، محمد. (۱۳۹۶). «نقش بسامد در دستور؛ نمونه‌هایی از زبان فارسی». ویژه‌نامه فرهنگستان، شماره ۱۳. ص ۱۳۳-۱۶۷.

رضایی، حدائق. (۱۳۹۰). «جایگاه هسته در زبان فارسی: تأملی از دیدگاه رده‌شناسی در زمانی». مجله پژوهش‌های زبان‌شناسی، شماره ۳(۲)، ۳۵-۴۶.

رضایی، والی و بهرامی، فاطمه. (۱۳۹۴). مبانی رده‌شناسی زبان. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
 شریفی، شهلا. (۱۳۸۷). «آرای هاوکینز در حوزه‌ی رده‌شناسی آرایش واژه‌ها و بررسی انطباق یا عدم انطباق این آرا بر آرایش واژه‌ها در زبان فارسی». زبان و زبان‌شناسی. ۴ (۷)، ۷۸-۹۶.

غلامعلی‌زاده، خسرو. (۱۳۷۴). ساخت زبان فارسی. تهران: احیاء کتاب.
 فرشیدورد، خسرو. (۱۳۸۲). دستور مفصل امروز. تهران: انتشارات سخن.
 فره‌وشی، بهزاد. (۱۳۵۴). کارنامه اردشیر بابکان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
 کشوری، فرهاد. (۱۳۸۶). آخرین سفر زرتشت. تهران: انتشارات ققنوس.
 محموداف، ح (۱۳۶۵)، «ترتیب توالی کلمات در جملات ساده دوترکیبی فارسی»، ترجمه احمد شفائی، مجله زبان‌شناسی، شماره ۱(۳)، ۵۳-۶۶.

معین‌زاده، احمد. (۱۳۸۴). «زبان فارسی به مثابه زبانی هسته آغازین». مجله زبان و زبان‌شناسی. شماره ۲، ۱۲۹-۱۳۵.
 ناتل‌خانلری، پرویز. (۱۳۷۴). دستور زبان فارسی. تهران: طوس.

ب. منابع لاتین

- Croft, W. A., Kemmer, S., & Denning, K. (Eds.). (1990). *Studies in typology and diachrony: Papers presented to Joseph H. Greenberg on his 75th birthday* (Vol. 20). John Benjamins Publishing.
- Darzi, A. (1996). "Word order, NP movements, and opacity conditions in Persian". *University of Illinois at Urbana-Champaign*.
- Dryer, M. (1992). "The Greenbergian word order correlations". *Language*, 68, 81-138.
- Frommer, P. (1981). *Post-verbal phenomena in Qolloquial Persian syntax*. Ph.D. Dissertation. University of Southern California.
- Greenberg, J. H. (1963). "Some universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements", In *Universals of Language*, J. H. Greenberg (Ed.), Cambridge, MIT Press, PP. 73-113.
- Hawkins, J. (2004). *Efficiency and Complexity in Grammars*, Oxford: Oxford University Press.
- Karimi, S. (2005). *A minimalist approach to scrambling: Evidence from Persian*. Berlin, Germany: Mouton de Gruyter.

- Karimi, Simin. (1989). *Aspects of Persian Syntax, Specificity and the Theory of Grammar*, Doctoral dissertation, University of Washington. Koptjevskaja-Tamm, M., 2008. Approaching lexical typology. In: M. Vanhove, ed., 2008. pp. 3–52.
- Lehman, W.P (1973). *Syntactic Typology: Studies in the Phenomenology of Language*. Austin: University of Texas Press.
- Marashi, Mehdi. (1970). *The Persian verb: A partial description for pedagogical purposes*. Unpublished doctoral Dissertation. University of Texas, Austin.
- Moravcsik, E. A. (2013). *Introducing language typology*. Cambridge University Press.
- Tabaian, H. (1974). *Conjunction, Relativization and Complementation in Persian*. PhD dissertation, Northwestern University, Evanston.
- Taghvaipur, M. (2005). *Persian Relative Clause in Head-driven Phrase Structure Grammar*. PhD Thesis, University of Essex.
- Vennemann, T. (1974). “Topics, Subject and Word Order”: SXV to SVX via TVX. *Historical Linguistics*. 339-376.

References

- Abolghasemi, M. (2006). *The History of Persian Language*. Tehran: SAMT Press. (In Persian).
- Anvari, H. Ahmadi Givi, H. (2011). *The Persian Grammar 1*. 4th Edition. Tehran: Fatemi Press. (In Persian).
- Croft, W. A., Kemmer, S., & Denning, K. (Eds.). (1990). *Studies in typology and diachrony: Papers presented to Joseph H. Greenberg on his 75th birthday* (Vol. 20). John Benjamins Publishing.
- Dabirmoghadam, M. (2014). *Typology of Iranian Languages*. 1st Volum. Tehran: SAMT Press. (In Persian).
- Darzi, A. (1996). “Word order, NP movements, and opacity conditions in Persian”. *University of Illinois at Urbana-Champaign*.
- Dryer, M. (1992). “The Greenbergian word order correlations”. *Language*, 68, 81-138.
- Farshidvar, Kh. (2003). *The Today's Current Grammar*. Tehran: Sokhan Press. (In Persian).
- Frahvashi, B. (1975). *Karnamey-e Ardashir Babakan*. Tehran: University of Tehran Press. (In Persian).
- Frommer, P. (1981). *Post-verbal phenomena in Qolloquial Persian syntax*. Ph.D. Dissertation. University of Southern California.
- Gholamalizadeh, Kh. (1995). *The structure of Persian*. Tehran: Ehya Ketab Press. (In Persian).
- Greenberg, J. H. (1963). “Some universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements”, In *Universals of Language*, J. H. Greenberg (Ed.), Cambridge, MIT Press, PP. 73-113.
- Hawkins, J. (2004). *Efficiency and Complexity in Grammars*, Oxford: Oxford University Press.
- Karimi, S. (2005). *A minimalist approach to scrambling: Evidence from Persian*. Berlin, Germany: Mouton de Gruyter.
- Karimi, Simin. (1989). *Aspects of Persian Syntax, Specificity and the Theory of Grammar*, Doctoral dissertation, University of Washington. Koptjevskaja-Tamm, M., 2008. Approaching lexical typology. In: M. Vanhove, ed., 2008. pp. 3–52.
- Keshvari, Farhad. (2007). *Axarin Safar-e Zartosht*. Tehran: Ghoghhus Press. (In Persian).
- Khayampur, A. (1993). *Persian Grammar*. Tehran: Tehran Press. (In Persian).
- Lehman, W.P (1973). *Syntactic Typology: Studies in the Phenomenology of Language*. Austin: University of Texas Press.
- Mahmoodov, H. (1986). *Word order in persian Simple Structures*. Translated by Shafaei, A. *Linguist*. 1 (3), 53-66. (In Persian).

- Marashi, Mehdi. (1970). *The Persian verb: A partial description for pedagogical purposes*. Unpublished doctoral Dissertation. University of Texas, Austin.
- Moinzadeh, A. (2005). 'Persian is a Head-Initial Language'. *Language and Linguistics*, 1(2), 129-135. (In Persian).
- Moravcsik, E. A. (2013). *Introducing language typology*. Cambridge University Press.
- Natel Khanlari, P. (1995). *Persian Grammar*. Tehran: Tus Press. (In Persian).
- Rasekhmahand. M. (2012). 'Prepositional Phrase after verb: some functional and typological reseacons'. *8th conference of Linguistics. Allame Tabatabaei University*, 280-293. (In Persian).
- Rasekhmahand. M. (2017). 'The Role of Frequency in Grammar; Some Persian Examples'. *Nameye Farhangestan*. 13, 133-167. (In Persian).
- Rezaei, V. Bahrami, F. (2015). *The Fundamentals of Typology*. Tehran: Shahid Beheshti University Press. (In Persian).
- Rezaei, H. (2011). 'Head- position in Persian from a Diachronic Typology Viewpoint'. *Journal of Researches in Linguistics*, 3(5), 35-46. (In Persian).
- Samaerh, Y. (1970). 'Typology: Persian typological features'. *Linguistics*. 7 (1), 61-80. (In Persian).
- Sharifi, S. (2008). 'Hawkins's Word Order Typology and the Word Order Patterns of the Persian Language'. *Language and Linguistics*, 4(7), 78-96. (In Persian).
- Tabaian, H. (1974). *Conjunction, Relativization and Complementation in Persian*. PhD dissertation, Northwestern University, Evanston.
- Taghvaipur, M. (2005). *Persian Relative Clause in Head-driven Phrase Structure Grammar*. PhD Thesis, University of Essex.
- Vennemann, T. (1974). "Topics, Subject and Word Order": SXV to SVX via TVX. *Historical Linguistics*. 339-376.